

Immanuel Kant's Epistemology

Aree Tamkrong¹, Prachitr Mahahing² and Kamnuon Kammanee³

¹Graduate (Philosophy)

E-mail: tamkrong@yahoo.com

²Ph.D(Sociology), Associate Professor,

³M.A.(Philosophy), Assistant Professor,

Department of Philosophy and Religion Faculty of Humanities and Social Sciences
Prince of Songkla University, Pattani

Abstract

During the 16th -17th centuries western epistemology was characterized by a division between two competing schools of thought: rationalism which favors reason or ideas, and empiricism which emphasizes sensory experience. Later, the eighteenth-century German philosopher Immanuel Kant has achieved a transcendence of this conflict of idea, arguing that “thoughts without content are empty” and “intuitions without concepts are blind”. *Kant's synthetic a priori knowledge* arises from an integration of rationalism's *a priori knowledge* and empiricism's *a posteriori knowledge*. However, due to the fact that human knowledge must depend on the synthesizing mind, his knowledge is limited and cannot go beyond his experience in the actual or phenomenal world.

Keyword: noumena, phenomena, a posteriori knowledge, a priori knowledge, synthetic a priori knowledge

ความคิดทางญาณวิทยาของอิมมานูเอล คานต์

อารีย์ ธรรมโคร่ง¹, ประจितร มหาหิง² และกำนวล คำมณี³

¹ นักศึกษาปริญญาโท, หลักสูตร ศศ.ม.(ปรัชญา)

E-mail: tamkrong@yahoo.com

² Ph.D. (สังคมวิทยา), รองศาสตราจารย์

³ ศศ.ม.(ปรัชญา), ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ญาณวิทยาตามทัศนะนักปรัชญาตะวันตกแตกออกเป็น 2 สำนักคิด คือ เหตุผลนิยม ซึ่งเชื่อว่าเหตุผลหรือจิตเป็นปฐมฐานแห่งความรู้ของมนุษย์ และประสบการณ์นิยม ซึ่งเชื่อว่าความรู้ผ่านประสาทสัมผัสเท่านั้นเป็นปฐมฐานแห่งความรู้ของมนุษย์ ต่อมาในศตวรรษที่ 18 อิมมานูเอล คานต์ ปรัชญาเมธีชาวเยอรมันได้ประสานแนวคิดที่ไม่ลงรอยกัน โดยได้ว่า "ความคิดหากปราศจากเนื้อหาที่ว่างเปล่า การรับรู้หากปราศจากมโนภาพก็มีคบิด" คานต์ได้บูรณาการแนวคิดเรื่องความรู้แบบอะพริออริหรือความรู้ก่อนประสบการณ์ของสำนักเหตุผลนิยมเข้ากับความรู้แบบอะโพสเทอริออริหรือความรู้หลังประสบการณ์ของสำนักประสบการณ์นิยม เรียกว่า ความรู้อะพริออริแบบสังเคราะห์

เนื่องจากความรู้ของมนุษย์จำต้องอาศัยกระบวนการแปลความหมายและตีความจากกลไกทางจิต ความรู้ของมนุษย์จึงมีจำกัด ไม่สามารถรู้อะไรเกินกว่าประสบการณ์อันจำกัดอยู่ภายใต้โลกแห่งปรากฏการณ์ได้

คำสำคัญ: ความรู้แบบอะโพสเทอริออริ, ความรู้แบบอะพริออริ, ปรากฏการณ์, อปรากฏการณ์, ความรู้อะพริออริแบบสังเคราะห์

บทนำ

ญาณวิทยา (Epistemology) หรือทฤษฎีความรู้ เป็นปัญหาปรัชญาที่ปวงปรัชญาเมธี ในอดีตกาลก่อนคริสตกาล โดยเฉพาะปัญญาชนกรีกโบราณ 3 ท่าน คือ ไสกราติส เพลโตและอาริสโตเติล ต่างก็ถกเถียงกันมาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นที่ความจำเป็นหรือสากล และความบังเอิญ (necessary & contingent knowledge) เมื่อลยุคคริสต์ศตวรรษที่ 16 แนวคิดทางญาณวิทยาได้

ถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเหตุผลนิยม และกลุ่มประสบการณ์นิยม ซึ่งทั้งสองกลุ่มต่างมีความเห็นที่ไม่ลงรอยกัน กลุ่มเหตุผลนิยมนำโดย เดการ์ต ไสปโนซ และสปีโนซา กลุ่มนี้มีทัศนะเกี่ยวกับที่มาของความรู้ว่า ความรู้ได้มาจากความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด หรือสชาติกมโนภาพ (innate idea) กล่าวคือ เหตุผลนิยมยึดถือหลักการอันได้จากการใช้ความคิดที่ถูกกำหนดไว้ในจิต

หรือเป็นเงื่อนไขที่ถูกกำหนดไว้ ความรู้ทั้งปวงจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยความคิดติดตัวที่ถูกกำหนดมาแล้ว ส่วนกลุ่มประสบการณ์นิยม นำโดยล็อก เบิร์กกลีย์และฮูม กลุ่มนี้มีทัศนะว่า ความรู้ทุกชนิดเริ่มมาจากประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส ความรู้ชนิดนี้เป็นความรู้ที่แสดงให้ประจักษ์ได้อย่างชัดเจนทั้ง 2 กลุ่มจึงมีทัศนะที่ตรงข้ามกันอย่างสุดขั้ว และแต่ละฝ่ายต่างก็เชื่อมั่นในทัศนะของตนเองไม่สามารถหาข้อยุติได้ จนกลายเป็นจุดวิกฤติทางปรัชญา อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant, 1724 – 1804) ปรัชญาเมธีชาวเยอรมัน ได้ประสานคิดความเชื่อของทั้ง 2 ฝ่าย โดยได้เสนอทางเลือกแห่งญาณวิทยาแนวใหม่ มีชื่อเรียกว่า "ความรู้้อะพริโอริแบบสังเคราะห์"

ญาณวิทยากลุ่มเหตุผลนิยม: ทัศนะของเดการ์ต ไกบ์นิซ และสปีโนซา

เดการ์ต (Rene Descartes, 1596 – 1650) นักปรัชญาผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญาสมัยใหม่ และได้วางรากฐานของปรัชญากลุ่มเหตุผลนิยมที่เชื่อว่า การใช้เหตุผลทางคณิตศาสตร์พิสูจน์สิ่งต่างๆ จะสามารถให้ความรู้ที่ถูกต้องแน่นอนได้ เดการ์ตเริ่มแนวคิดในการหาความจริงของเขาด้วยการตั้งข้อสงสัยอย่างเป็นระบบ คือ การเริ่มจากจุดที่ง่าย แล้วพัฒนาเข้าสู่ปัญหาที่ลึกซึ้ง เขาได้ยืนยันความคิดเกี่ยวกับความรู้ในลักษณะดังกล่าวนี้ด้วยการตั้งข้อสมมติฐานหรือข้อสงสัยในตัวเองและสิ่งรอบข้างว่าแม้ผัสสะของเราจะทำให้เราทราบว่าจะไร้อะไรมีอยู่จริงก็ตาม แต่ผัสสะก็ลวงเราได้ เช่น เมื่อมองไปไกลๆ เราจะเห็นสิ่งของใหญ่ๆ เป็นชิ้นเล็ก เห็นไม้ที่ปักในน้ำคดงอ เห็นรางรถไฟบรรจบกัน เป็นต้น ดังที่เขาระบุไว้ในตอนต้นของปรัชญานิพนธ์ของเขาเรื่อง 'ข้อคิดคำนึงขั้นปฐม' (Meditations on First Philosophy) ว่า ในระยะเวลาที่ผ่านมาสิ่งที่ข้าพเจ้ายอมรับว่าเป็นจริงและแน่นอนก็คือ การที่ข้าพเจ้าได้เรียนรู้จากผัสสะหรือโดยอาศัยผัสสะ แต่บัดนี้ ผัสสะได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า มันหลอกลวงข้าพเจ้า และจะเป็นการฉลาดมากหากคนเราจะไม่คิดไว้วางใจในสิ่งที่เคยหลอกลวงเรามาแล้ว แต่ในบางครั้งแม้ผัสสะจะหลอกลวงเราเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ไกลจากตัวเรา ก็อาจยังมีสิ่งอื่นอีกมากมาย ที่เราไม่อาจสงสัยได้ แม้ว่าเราจะใช้ผัสสะรับรู้

มันก็ตาม (Descartes, อ้างถึงใน Kenny, 2000, 120) แต่อย่างไรก็ตาม เขาก็เพียงแต่สงสัยว่า สิ่งหนึ่งอาจจะมีอยู่หรือไม่มีอยู่ แต่เขาก็ไม่ได้ลงมตีว่าทุกๆ สิ่งไม่ได้มีอยู่ เขากล่าวว่า ข้าพเจ้าถูกชวนให้คิดว่าในโลกนี้ไม่มีอะไรอยู่จริง ๆ เลย ไม่มีฟ้า ไม่มีดิน และไม่มีจิตหรือร่างกายใด ๆ เลย ถ้าเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็มีถูกชวนให้คิดไปหรือว่าตัวเองไม่มีอยู่ ย่อมไม่ใช่เช่นนั้นแน่ ๆ ข้าพเจ้าต้องมีอยู่อย่างแน่นอน เพราะข้าพเจ้าถูกชวนให้คิดเช่นนั้น (Descartes, อ้างถึงใน สมักร บุราราศ, 2544, 209) เขาจึงสรุปผลของความสงสัยเกี่ยวกับความมีอยู่ของตัวเขาด้วยคำคมว่า "ข้าพเจ้าคิด ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอยู่" (I think, therefore I am.) (Descartes, อ้างถึง ใน Scruton, 1984, 31) เดการ์ตเชื่อว่า ความรู้เกิดจากการคิดหาเหตุผล และความรู้เกิดมาจากความสงสัยเป็นมูลฐาน เหตุผลสามารถกำจัดความสงสัยได้ และความจริงย่อมปรากฏในอันดับต่อมา (บุญมี แท่นแก้ว และคณะ, 2529, 72-73) เพราะความรู้ที่แท้จริงไม่สามารถกระโดดจากการสัมผัสทางอายตนะได้ ประสาทสัมผัสทางอายตนะจะทำได้ก็เพียงปฏิกิริยาสะท้อนให้เรารู้เท่านั้น ประสบการณ์ไม่ใช่บ่อเกิดของความรู้ แต่เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้เรารู้เท่านั้น (เดียน คำดี, 2530, 176) ในประเด็นเดียวกันนี้ ภัทรพร สิริกาญจน (2520, 21) ได้สรุปความสามารถของเหตุผลบริสุทธิ์ของเดการ์ตไว้ว่า เหตุผลเป็นทั้งสมรรถภาพก่อนประสบการณ์ของจิตในอันที่จะหยั่งรู้ความเป็นจริง และเป็นทั้งวิธีการที่จะบรรลุความรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งด้วย

โดยนัยดังกล่าว เดการ์ตจึงมีทัศนะเกี่ยวกับความรู้ที่แท้จริงว่า ความรู้ต้องเกิดมาจากเหตุผลที่ไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ผ่านผัสสะ กล่าวคือ ความรู้ติดตัวหรือความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด เป็นต้นตอแห่งความรู้ทั้งปวง มีลักษณะเป็นอะพริโอริ คือ เกิดก่อนประสบการณ์ ดังเช่นความรู้ว่าด้วยกฎตรรกศาสตร์ เช่น คนทุกคนต้องตาย โสกราตีสเป็นคน ดังนั้นโสกราตีสต้องตาย รวมถึงความคิดในเรื่องคุณค่าทางจริยะในแง่ของคุณค่าในตัวเอง เบอ์ทรันด์ รัสเซลล์ กล่าวไว้ในผลงานปรัชญานิพนธ์ของเขาเรื่อง 'ปัญหาปรัชญา' (The Problem of Philosophy) ไว้ว่า ควรสังเกตไว้แต่บัดนี้ว่าความรู้เรื่องคุณค่าในตัวของมันเองเป็นเรื่องก่อน

ประสบการณ์ เช่นเดียวกันกับความรู้อรรถกวีทยา กล่าวคือ ความรู้ทั้งสองอย่างนี้จะพิสูจน์สนับสนุนหรือพิสูจน์ล้มล้าง โดยอาศัยประสบการณ์ไม่ได้ (Russell, อ้างถึงใน กิริติ บุญเจือ, 2533, 80 - 81)

ในทัศนะเดียวกันเกี่ยวกับความคิดติดตัวมาแต่กำเนิดนี้ มีนักปรัชญาอีกท่านหนึ่งที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกับเดคาร์ต คือ สปิโนซา (Spinoza, 1632 - 1697) นักปรัชญาชาวฮอลันดา เชื้อสายยิว ผู้ซึ่งเปี่ยมไปด้วยศรัทธาในพระเจ้าเป็นเจ้า เขาเชื่อว่าความคิดของเราล้วนแล้วแต่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเจ้าเป็นเจ้า กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พระเจ้าเป็นผู้ประทานความคิดแก่เรา ความคิด คือ การแสดงตัวของพระเจ้าเป็นเจ้า หรือพระเจ้าเป็นเจ้าคือสิ่งที่คิด ความคิดโดยเฉพาะ หรือความคิดอย่างนี้อาจมีลักษณะบางประการอันถูกกำหนดไว้ พระเจ้าเป็นผู้ทรงมีส่วนในความนึกคิดอันปรากฏให้เห็นเป็นความคิดโดยเฉพาะทั้งปวง ความคิด คือ ส่วนอันไม่มีที่สิ้นสุดอย่างหนึ่งของพระเจ้าเป็นเจ้า และข้อนี้แสดงให้เห็นถึงเนื้อแท้อันไม่จำกัด และอันเป็นนิรันดรของพระองค์ อีกนัยหนึ่ง พระองค์เป็นสิ่งที่คิด (Spinoza, อ้างถึงใน สมัคร บุราวาศ, 2544, 232)

นักปรัชญาคนที่สาม ที่กล่าวถึงความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด ได้แก่ โลบ์นิซ (Gottfried Wilhelm Leibniz, 1646 - 1716) นักปรัชญาชาวเยอรมันผู้ซึ่งได้กล่าวถึงความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างพระเจ้าเป็นเจ้า และความคิดติดตัวแต่กำเนิดไว้ เขาได้พยายามปรับปรุงแนวคิดทางการปกครองระบบกษัตริย์ ให้สะท้อนออกมาในแนวคิดทางอภิปรัชญา เกี่ยวกับความเกี่ยวข้องโดยตรงกับโมนาดย่อย (monads) และโมนาดใหญ่ (monad) คือ มนุษย์กับพระเจ้า เช่นเดียวกันกับประชาชนกับกษัตริย์ ในทัศนะเรื่องความรู้ โลบ์นิซเชื่อว่า ความคิดติดตัวมาแต่กำเนิดนั้น มิได้ปรากฏออกมาเองโดยปราศจากการอิงอาศัยประสบการณ์ แต่ต้องใช้ประสบการณ์เป็นเครื่องเปิดเผยจุดดึงออกมา ถึงกระนั้น โลบ์นิซก็ไม่ปฏิเสธว่าเหตุผลมีอิทธิพลเหนือกว่าประสบการณ์ เนื่องจากประสบการณ์จะต้องได้รับการตีความจากเหตุผล หรือทำให้มีเหตุผลเสียก่อนแล้วจึงรับไว้เป็นความรู้ต่อไปแต่อย่างไรก็ตาม ทัศนะของโลบ์นิซก็ได้บ่งบอกถึงแนวคิดที่พยายามสร้างความปรองดองระหว่างเหตุผลนิยมและ

ประสบการณ์นิยม ถึงแม้ว่าโลบ์นิซจะมีความเชื่อมั่นในความเป็นหนึ่งเดียวของพระเจ้าเป็นเจ้า หรือโมนาดใหญ่จากการรวมความหลากหลายของโมนาดย่อยเข้าเป็นหนึ่งเดียวก็ตาม (พระทักษิณคณาธิกร, 2544, 59)

การพิสูจน์ความจริงของความรู้ตามทัศนะของเหตุผลนิยมเป็นการอ้างอิงความรู้ที่เกิดจากความคิดติดตัวมาแต่กำเนิดเป็นหลักการสูงสุด หรือข้ออ้างสุดยอดของความจริง กล่าวคือ เน้นความคิดที่เกิดจากการใช้เหตุผลเป็นหลัก เช่น การใช้เหตุผลในรูปของกฎทางตรรกศาสตร์แบบนิรนัยและคณิตศาสตร์ เป็นต้น การอ้างเหตุผลดังกล่าวย่อมแสดงถึงการวางรูปแบบที่แน่นอนตายตัว เพื่ออ้างอิงความจริงสูงสุดที่ไม่สามารถโต้แย้งและเปลี่ยนแปลงได้ โดยนัยดังกล่าวความจริงสูงสุดจึงไม่ใช่ข้อเรียกร้องอื่น นอกจากความจริงที่เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์แห่งพระเจ้าเป็นเจ้า ผู้ประทานความคิดที่มีเหตุผลให้แก่มนุษย์ ดังนั้น เหตุผลนิยมจึงเชื่อมั่นในความรู้ของมนุษย์ว่า เกิดจากสมรรถภาพแห่งการใช้เหตุผลที่เป็นส่วนหนึ่งในพุทธิปัญญาอันไม่จำกัดของพระเจ้าเป็นเจ้าผู้เป็นลิ่งสัมบูรณ์

ในทัศนะที่ตรงกันข้าม ความคิดติดตัวมาแต่กำเนิดถูกปฏิเสธความจริงในฐานะสิ่งที่สร้างความรู้โดยกลุ่มประสบการณ์นิยม นำโดย ล็อก เบิร์กเลียและฮูม สองท่านแรกมีทัศนะว่า ความรู้ทุกชนิดเป็นจริงได้โดยอาศัยการพิสูจน์ให้เห็นจริงได้โดยอิงอาศัยประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส เพราะถึงแม้จะไม่มีเกี่ยวข้องโดยตรงก็ต้องเกี่ยวข้องโดยอ้อม เนื่องจากความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัสสามารถแสดงให้เห็นประจักษ์ได้อย่างแจ่มชัด แม้แต่ความรู้ที่ได้จากการใช้กฎทางตรรกศาสตร์ในการสรุปความจริง ก็ยังต้องอาศัยการพิสูจน์โดยอาศัยประสาทสัมผัสเป็นพื้นฐาน มิเช่นนั้น ข้อสรุปที่ได้ อาจต้องติดอยู่กับข้ออ้างที่ไม่สามารถพิสูจน์ถึงความจริงที่แจ่มแจ้งหรืออาจเป็นข้อสรุปที่เลื่อนลอยซึ่งเนื่องมาจากข้อสรุปที่ได้เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือการอ้างอิงข้อมูลผ่านประสาทสัมผัส ด้วยเหตุผลดังนี้ กลุ่มประสบการณ์นิยมจึงเชื่อมั่นในประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัสว่า เป็นวิธีการพิสูจน์ความรู้ได้อย่างไม่ต้องสงสัย ประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัสเป็นที่มาและข้อพิสูจน์ของความรู้

ญาณวิทยากลุ่มประสบการณ์นิยม: ทศนะของล๊อค เบิร์กเลีย์และฮูม

ในช่วงเวลาเดียวกับที่เดการ์ตได้เผยแพร่แนวความคิดแบบเหตุผลนิยม มีนักปรัชญาท่านหนึ่งนามว่า จอห์น ล็อก (John Locke, 1632 - 1704) ซึ่งเป็นผู้นำเอาความสงสัยจากเดการ์ตมาใช้กับความรู้อันจริงกับความรู้อันที่เรารู้ได้จริงหรือไม่ แต่ล็อกก็ไม่เห็นด้วยกับเดการ์ตที่ว่า มีความคิดบางสิ่งอยู่ในจิตมาแต่กำเนิด เขาเห็นว่าความมีเหตุผลมีผลขึ้นอยู่กับรูปแบบของจุดกำเนิด เพราะความรู้ทั้งหมดของเราก่อตัวขึ้นในประสบการณ์ และจากประสบการณ์ความรู้ก็เติบโตจนถึงที่สุด (Locke, 1968, 43 อ้างถึงใน ภัทรพร สิริกาญจน, 2520, 29) ข้อมูลจากการสังเกตของเรา ไม่ว่าจะเกี่ยวกับสิ่งภายนอกหรือภายในโดยการคิดเป็นการรับรู้และสะท้อนภายในตัวเรา ทำให้เราเข้าใจความคิดเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายได้ สองสิ่งนี้จึงเป็นที่มาของความรู้หรือเป็นที่มาของมโนภาพที่เรามีนั่นเอง (Locke, อ้างถึงใน Fuller, Stecker & Wright, 2000, 67) ดังนั้น ล็อกจึงถือว่าประสบการณ์เป็นที่มาของความรู้ มนุษย์เรียนรู้จากประสาทสัมผัสเพื่อที่จะนำไปสู่ความคิดต่างๆ ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ในผลงานหรือบทความว่าด้วยความเข้าใจของมนุษย์หรือปัญญามนุษย์ (An Essay Concerning Human Understanding) ของเขา ล็อกได้พยายามทำให้ประสบการณ์ทางด้านความคิดของมนุษย์หลุดพ้นออกจากความรู้สึกขั้นพื้นฐานไปสู่รูปแบบแนวความคิดที่ซับซ้อน (ธนู แก้วโสภาส, 2536, 99) เพราะถึงแม้ว่าล็อกจะยอมรับการมีอยู่ของจิตแต่เขาก็เชื่อว่าจิตมีหน้าที่รับประสบการณ์จากภายนอกมาจัดรวบรวม หรือประมวลเป็นความคิดอย่างเดียวกัน ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสถูกรับมาจากภายนอก ส่วนประสบการณ์ทางจิตเป็นการคิดทบทวนหรือรับภายใน เพราะฉะนั้นล็อกจึงถูกจัดว่า เป็นนักประสบการณ์นิยมคนหนึ่ง ที่ไม่เชื่อในการใช้เหตุผลบริสุทธิ์ หรือสชาติกมโนภาพ เพื่อเป็นข้อพิสูจน์ความรู้ที่แท้ และพร้อมกับปฏิเสธความคิดที่มาจากพระเจ้า

นอกจากนั้น ล็อกยังได้ทั้งปัญหาในเรื่องของขอบเขตของความรู้ไว้ให้นักคิดรุ่นหลัง โดยมีทศนะว่าความรู้ในความเป็นจริงของโลกนั้น เรารู้ได้น้อยมาก และ

สิ่งที่เรารู้ก็เป็นเพียงมโนภาพ ความรู้ส่วนใหญ่เป็นความรู้ทางปฏิบัติ กล่าวคือ ได้จากการลงกระทำและทางผัสสะ (บุญมี แทนแก้ว และคณะ, 2529, 73) ในมิติเดียวกันนี้ ล็อกได้กล่าวถึงมุมมองเรื่องความมีอยู่ของวัตถุหรือสสารไว้ว่า มโนภาพหรือความรู้ที่เรารู้ได้นั้น ต้องอาศัยวัตถุและอายตนะภายนอก จึงอาจกล่าวได้ว่า ล็อกไม่ปฏิเสธวัตถุหรือโลกภายนอกว่ามีอยู่ เพราะเขาเชื่อว่าความคิดเรื่องสรรพสิ่งภายนอกจะเกิดขึ้นได้นั้นก็ต้องอาศัยการรับรู้ทางความรู้สึก (ทางประสาทสัมผัส) เพื่อสะท้อนเข้าสู่ความคิดภายใน (จิตใจ) โดยอาศัยการร่วมกันสร้างความรู้จากทั้งสองทาง

ความเชื่อมั่นในการใช้ประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัสว่าเป็นที่มาและข้อพิสูจน์ของความรู้ตามทศนะของประสบการณ์ได้สร้างความสับสนให้แก่กลุ่มเหตุผลนิยม ด้วยการแสดงข้อโต้แย้งพร้อมทั้งปฏิเสธความสมบูรณ์ของความรู้ที่ได้มาจากพระเจ้าเป็นเจ้า ในขณะเดียวกัน ถึงแม้ว่าประสบการณ์นิยมจะพยายามสร้างความสมเหตุสมผลให้แก่ทศนะของตนโดยการอ้างประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส แต่พวกเขาก็ต้องเผชิญกับปัญหาที่ไม่แตกต่างจากเหตุผลนิยมมากนัก กล่าวคือ ในทศนะของล็อก ตัวเรา หมายถึง ผู้รับรู้โดยใช้ระบบประสาทหรือผัสสะ (ล็อกถือว่า จิต คือกระบวนการทำงานที่ซับซ้อนของสมอง) เป็นผู้รับรู้ข้อมูลของวัตถุภายนอก ซึ่งวัตถุดังกล่าวนี้เป็นต้นตอของความรู้ ดังนั้น จึงเท่ากับว่าล็อกได้แยกระหว่างตัวผู้รับรู้กับวัตถุออกจากกัน ความรู้หรือข้อมูลที่ได้นั้นจึงเป็นเพียงตัวแทนหรือภาพสะท้อนของวัตถุภายนอก โดยนัยดังกล่าว แสดงว่าสิ่งที่เรารู้หรือสิ่งที่ได้มาจากกระบวนการรับรู้ตามทศนะของล็อกไม่ใช่ตัววัตถุที่แท้จริง แต่เป็นเพียงตัวแทนของวัตถุที่สะท้อนข้อมูลออกมาให้ผัสสะได้รู้ถึงคุณภาพต่างระดับต่างๆ ของสิ่งนั้น อันมีคุณภาพขั้นปฐม ได้แก่ รูปร่าง ขนาด น้ำหนัก เป็นต้น และคุณภาพขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ สี กลิ่น รสชาติ เป็นต้น เป็นองค์ประกอบของข้อมูลนั้น ๆ

ล็อกจึงประสบปัญหาเกี่ยวกับการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างความเป็นจริงของวัตถุ คือ ตัววัตถุ และผู้รับรู้วัตถุ โดยมีตัวแทนของวัตถุเป็นตัวกลาง เพราะแท้จริงแล้ว ผู้รับรู้หรือจิต ยังไม่เคยรู้จัก หรือแม้แต่รับรู้

วัตถุที่แท้จริงเลยสักครั้ง สิ่ง que แสดงออกมาให้จิตรับรู้ เป็นเพียงภาพสะท้อนอันมีวัตถุที่แท้จริงเป็นสมมุติฐานเบื้องหลังการปรากฏนั้น ในขณะที่เดียวกันลือกก็ยังมียืนยันถึงความมีอยู่ของวัตถุที่เป็นสิ่งที่มีคุณสมบัติต่าง ๆ นอกตัวเรา ซึ่งเป็นการตั้งสมมุติฐานที่ยืนอยู่บนความไม่แน่นอนของการตัดสินใจแบบอัตวิสัย ทั้งยังไม่สามารถยืนยันถึงความมีอยู่ของวัตถุที่แท้จริงได้ ลือกจึงล้มเหลวในการเชื่อมโยงสิ่งที่สามารถสร้างความรู้ที่สมเหตุสมผล ทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความแท้จริงของวัตถุขึ้นมาอีกว่า แท้จริงแล้วเราจะสามารถรู้ความจริงหรือรู้จักวัตถุที่แท้จริงได้หรือไม่ และความรู้หรือภาพสะท้อนที่เรารับรู้มานั้นเป็นสิ่งเดียวกันหรือมีลักษณะเหมือนกันกับวัตถุที่แท้จริงหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด

ปัญหาของลือกได้รับการพิจารณาต่อโดย เบิร์กเลีย (George Berkeley, 1685 – 1753) ซึ่งเสนอว่า ผู้รับรู้ และวัตถุแห่งการรับรู้ อันประกอบไปด้วยคุณภาพหรือคุณสมบัติต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ทั้งยังสร้างปัญหาที่ยุ่งยาก ดังนั้น เขาจึงเห็นว่าการที่ลือกพยายามแยกคุณสมบัติหรือคุณภาพของวัตถุออกจากตัววัตถุนั้นไม่สามารถเป็นไปได้ ยิ่งไปกว่านั้น วัตถุก็เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับตัวเราหรือผู้รับรู้ เพราะวัตถุไม่ใช่สิ่งที่จะสามารถมีอยู่ได้นอกการรับรู้ของจิต อีกนัยหนึ่งคือ จิตเป็นผู้กำหนดความมีอยู่ของวัตถุ ในทัศนะเดียวกัน เบิร์กเลียได้ให้ความสำคัญกับจิตในฐานะเป็นผู้รับรู้ มโนภาพทั้งปวง และสิ่งใดก็ตามที่กล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ย่อมขึ้นอยู่กับจิตเป็นผู้รับรู้ความเป็นไป จึงเท่ากับว่าหากสิ่งใด ๆ ทั้งปวงจะมีอยู่ได้ก็ต้องอาศัยการรับรู้ของจิตหรือสิ่งที่มีอยู่ต้องเป็นสิ่งที่มีรับรู้ได้ ความสำคัญของจิตในฐานะผู้รับรู้มโนภาพ ได้รับการรองรับความสมบูรณ์โดยผู้ประทานสมรรถภาพในการรับรู้ คือ พระผู้เป็นเจ้าของ เพราะฉะนั้น แม้ความรู้ที่นั้นจะเป็นเพียงผลสะท้อนมาจากข้อมูลทางผัสสะหรือการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งปวงก็ตาม ทุกสิ่งก็จะยังคงดำรงอยู่จริง ในฐานะของสิ่งที่ถูกรับรู้โดยจิตของผู้ใดคนหนึ่ง และรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในนามของจิตอันสมบูรณ์ของพระผู้เป็นเจ้าของหรือผู้สร้างมโนภาพสากล

ในประเด็นดังกล่าวนี้ เบิร์กเลียได้กล่าวถึงผัสสะหรือการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสของคนเราว่า เป็นสิ่งที่

ช่วยให้เราสามารถรับรู้ข้อมูลทางผัสสะ และเป็นผลทำให้เกิดมโนภาพในจิตของเราได้ ซึ่งข้อมูลทางผัสสะ หรือมโนภาพจะไม่มีอิสระจากตัวเรา และเป็นส่วนหนึ่งของจิต ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ข้อมูลทางผัสสะหรือสิ่งที่เรารู้นั้นจะมีอยู่ต่อไปไม่ได้ หากไม่มีใครเห็น ไม่มีใครได้ยิน ไม่มีใครสัมผัส ไม่มีใครได้กลิ่น หรือไม่มีใครรับรู้รสชาติ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าเราจะรู้อะไร สิ่งนั้นต้องอยู่ในจิตของเรา และเป็นเรื่องของจิตเท่านั้น เบิร์กเลียจึงสรุปว่า เราจะรู้อะไรไม่ได้ หากสิ่งนั้นไม่อยู่ในจิตของใครสักคนหนึ่ง ถ้าไม่อยู่ในจิตของเรา ก็ต้องอยู่ในจิตของผู้อื่น (กีรติ บุญเจือ, 2533, 40)

ตามทัศนะของเบิร์กเลีย สิ่งที่ได้รับจากการที่จิตมีส่วนในการรับรู้ โดยผ่านประสาทสัมผัส คือ มโนภาพอันเกิดจากการรับรู้วัตถุภายนอก (ซึ่งเบิร์กเลียเชื่อมั่นว่ามีอยู่โดยเอกเทศจากการรับรู้ของเรา) สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงหลักการประการสำคัญที่เขาเชื่อว่า ภายใต้การรับรู้ของคนเรา ทุกสิ่งย่อมมีอยู่ดังที่เขาเรียกว่า "สิ่งที่มีอยู่ย่อมรับรู้ได้" (to be is to be perceived) ไม่มีสิ่งใดจะพ้นไปจากการรับรู้ของเรา และหากแม้แต่เราจะไม่รับรู้ด้วยจิตเราเอง ก็ยังมีจิตผู้อื่นรับรู้ (Berkeley, อ้างถึงใน จุฬาทิพย์ อุมะวิชนี, ม.ป.ป., 5 – 6) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า เบิร์กเลียจะพยายามชี้แจงถึงความสำคัญของการรับรู้ที่ได้รับผ่านประสาทสัมผัส และกลายเป็นมโนภาพ โดยมีจิตเป็นตัวกำหนดการรับรู้ รวมถึงการปฏิเสธความมีอยู่โดยเอกเทศของวัตถุภายนอก การรับรู้ของจิต แต่คุณสมบัติที่ไม่สามารถเป็นอื่นไปได้ของจิตตามทัศนะของเขาก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการย้อนกลับไปกล่าวถึงความสมบูรณ์แห่งมโนภาพสากล หรือพระผู้เป็นเจ้าของที่เหตุผลนิยมเชื่อถือ อีกทั้งยังยืนยันเพียงว่าไม่มีสิ่งใดมีอยู่นอกเหนือการรับรู้ของจิต หรือนอกจากจิตที่เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์นั้น

ข้อปฏิเสธเกี่ยวกับความมีอยู่ของสรรพสิ่งภายนอกจิต ได้สร้างความสนใจให้กับฮูม ผู้พยายามมองหาสิ่งที้อาจจะมีอยู่อย่างปฏิเสธไม่ได้ แต่สิ่งที่เขาพบกลับกลายเป็นสิ่งที่ถูกมองข้ามมาตลอด คือ เพนนาการซึ่งเกิดจากรอยประทับที่ได้มาโดยผัสสะ ฮูมได้ปรับทัศนะของลือกและเบิร์กเลีย โดยการปฏิเสธจิตในฐานะตัวรองรับความรู้สึกหรือเพนนาการ เขายอมรับทัศนะของ

ถือกว่า ประสบการณ์เป็นต้นกำเนิดสำคัญของความรู้ และเห็นด้วยกับเบิร์กสีย์ว่า วัตถุมีอยู่โดยตัวมันเอง โดยอิสระ ทั้งนี้ สุมปฏิเสศความรู้ที่ได้จากการใช้เหตุผลว่าไม่อาจให้ความรู้ที่แน่นอนกับเราได้โดยอาศัยเพียงการเรียนรู้จากโลกภายนอกที่ดูเหมือนจะมีความเกี่ยวข้องกันแล้วนำมาสรุปว่าเป็นหลักการของเหตุผล สุมเชื่อว่า เหตุผล คือ ความเคยชินหรือนิสัยของเราเอง เพราะฉะนั้น เราจึงไม่มีเหตุผลที่แน่นอน และไม่สามารถพิสูจน์ถึงความจริงของเหตุผลได้ ความรู้จึงเป็นเพียงปรากฏการณ์ของความรู้ลึกลับที่ซับซ้อน ซึ่งเขาเรียกว่า รอยประทับหรือความตรึงตรา (impression) ที่ได้มาจากผัสสะ และแปรเปลี่ยนเป็นมโนภาพ (ideas) ไม่ใช่ความแท้จริง และไม่เกี่ยวกับจิต รวมถึงความเป็นไปได้ของความเกี่ยวข้องระหว่างเหตุและผล สุมเชื่อว่า ความแท้จริงไม่ได้อยู่ที่วัตถุ แต่อยู่ที่เพทนาการ (sensation) เพราะฉะนั้น เขาจึงปฏิเสศความรู้ของวัตถุภายนอกความรู้ที่เรามี คือ สิ่งที่มาจากรอยประทับและมโนภาพเท่านั้น (Kenny, 2000, 164 – 165 & Yalden – Thomson, 1951, 187)

สุมได้พยายามตั้งข้อสงสัยต่าง ๆ จนกระทั่งเขาได้ข้อสรุปเกี่ยวกับความรู้ว่า ความรู้ไม่ใช่สิ่งที่แน่นอน และเราก็ไม่สามารถมีความรู้ที่แน่นอน ทักษะนี้จึงขัดแย้งกับทักษะของเหตุผลนิยมอย่างรุนแรง เนื่องจากสุมได้กล่าวถึงการแสวงหาความรู้ที่แน่นอนโดยการใช้เหตุผลว่าการใช้เหตุผลคือการคาดเดาโดยอาศัยความเคยชินหรือนิสัยจากประสบการณ์ที่ผ่านมา ในรูปแบบของการคาดการณ์ความเป็นเหตุและผล แล้วนำมาสรุปเป็นเหตุผล ยิ่งไปกว่านั้น สุมยังประกาศว่า ความเป็นเหตุและผลมีลักษณะแบบสังเคราะห์ มิใช่การวิเคราะห์ดังที่เคยเข้าใจกันมา ดังนั้น การใช้เหตุผลจึงไม่สามารถบอกอะไรได้มากกว่าการคาดเดาสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้น หรือสิ่งที่จะตามมา ความแน่นอนของความรู้จึงเป็นเพียงการทักท้วงหรือความเข้าใจผิดตามความเคยชินของมนุษย์ เพื่อพยายามเข้าใจหรือเข้าใจธรรมชาติของโลกภายนอก อีกทั้ง ความรู้ทั้งหมดยังเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับการตัดสินส่วนบุคคลหรือเป็นความรู้แบบอัตวิสัย เมื่อเป็นเช่นนั้น ความรู้ที่แน่นอนจึงไม่สามารถสร้างขึ้นได้

ยิ่งไปกว่านั้น สุมเชื่อว่า ไม่จำเป็นต้องมีจิตเป็นตัวรองรับหรือเป็นที่อยู่ให้กับความรู้ที่ผ่านประสาทสัมผัส

เพราะเมื่อเรามีสัมผัสรับรู้ สิ่งที่เราจับมากเป็นเพียงเพทนาการ เราไม่เคยสัมผัสครั้งที่รับรู้ถึงความมีอยู่ของจิต (ตัวตน) หรือไม่เคยเห็นผลผลิตใด ๆ ที่เกิดจากคุณสมบัติของจิตเลย ดังนั้น ความรู้จึงไม่ใช่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สัมผัสรับรู้กับสิ่งที่ถูกรับรู้ เพราะผู้รับรู้ไม่มี คือ ไม่มีจิตเป็นฐานรองรับการมีอยู่สิ่งที่ถูกรับรู้ที่ไม่มี เพราะวัตถุแห่งการรับรู้เป็นเพียงผลรวมของเพทนาการดังที่ล็อกและเบิร์กสีย์เชื่อว่า เราไม่ได้มีความรู้เกี่ยวกับวัตถุที่แท้จริง แต่เรารับรู้เพียงผลสะท้อนหรือมโนภาพของวัตถุเท่านั้น การปฏิเสศเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับรู้กับสิ่งที่ถูกรับรู้ตามทัศนะของสุม เป็นผลทำให้เขาสรุปทัศนะของเขาไว้เพียงเพทนาการ กล่าวคือ เมื่อเราไม่สามารถอ้างถึงสาระและความสมเหตุสมผลในการมีอยู่ของสิ่งใดแล้ว ก็ย่อมหมายความว่า เราไม่อาจเชื่อได้ว่าสิ่งนั้นจะมีอยู่ได้ แต่สำหรับสุม เขาเชื่อว่าเพทนาการเป็นเพียงสิ่งเดียวที่เราไม่อาจปฏิเสศความมีอยู่ของมันได้ ข้อนี้ยังรวมถึงการปฏิเสศในเรื่องของตัวตนหรือจิต และพระผู้เป็นเจ้าผู้เป็นฐานรองรับความเชื่อศรัทธาแห่งศาสนาและจริยธรรมอีกด้วย

โดยสรุป ญาณวิทยาแยกออกเป็น 2 ชั้น ในลักษณะที่แย้งกันหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน หากดูร่วมกันได้ยาก คล้ายกับน้ำและน้ำมัน ฝ่ายหนึ่งเชื่อว่าเหตุผลหรือจิต (reason or ideas) เป็นปฐมฐานหรือมูลฐานแห่งญาณวิทยา ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งก็เชื่อว่าประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส (sense experiences) เท่านั้นเป็นปฐมฐานหรือมูลฐานแห่งญาณวิทยา จึงเกิดปัญหากลายเป็นวิวาทะทางญาณวิทยาที่มีอดีตอันยาวนาน ปัญหาที่เกิดจากความไม่ลงรอยกัน ระหว่างแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ที่แท้ดังกล่าว ทำให้เกิดความสับสนต่อมวลชน ที่จะรับเชื่อหรือปฏิเสศความคิดใด และจากที่สุมเสนอว่า ไม่มีความรู้ใดที่จะสามารถให้ความแน่นอนตายตัวได้ โดยการปฏิเสศทุกสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้แต่ละชนิด และสรุปทัศนะของเขาด้วยความสงสัย เป็นอิทธิพลที่ทำให้วงการปรัชญาเริ่มมีความขัดแย้ง (philosophy dilemma) นักปรัชญาต้องทบทวนกระบวนการความรู้อย่างรอบคอบขึ้น และเริ่มมองหาแนวคิดใหม่ๆ เพื่อปรับปรุงทัศนะที่มีอยู่เดิม รวมทั้งค้นหามุมมองที่ต่างจากแนวคิดเดิมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ปรัชญาอีกครั้ง

บูรณาการระหว่างปรัชญาฝ่ายเหตุผลนิยมและประสบการณ์นิยม: ทศนะของคานต์

เมื่อกระบวนการความรู้ที่ผ่านมาได้รับการวิจารณ์และถูกตั้งคำถามถึงความเป็นไปได้ของความรู้ที่มีความสมเหตุสมผล กล่าวคือ ความรู้ต้องมีลักษณะที่ปราศจากข้อสงสัย แต่เมื่อกระบวนการได้มาของความรู้ในลักษณะต่าง ๆ ถูกตั้งข้อสงสัย เป็นเหตุให้เกิดข้อวิจารณ์มากมายในเรื่องของความรู้และจุดมุ่งหมายของความรู้ จึงทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในบทบาทของความรู้หรือความเป็นไปได้ของความรู้ ในการที่จะเป็นหนทางไปสู่สิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถจะรู้หรือพิสูจน์ได้ ผู้ที่พยายามค้นหาความเป็นไปได้เหล่านี้ คือ คานต์ นักปรัชญาชาวเยอรมัน ผู้ซึ่งได้รับอิทธิพลการสืบสวนความรู้จากฮูม และเรียนรู้ว่ากระบวนการความรู้ที่ผ่านมาไม่ได้สร้างความเป็นไปได้ให้แก่ศาสตร์เบื้องหลังประสบการณ์หรืออภิปรัชญาได้

ดังนั้น เขาจึงพยายามสร้างความเป็นไปได้ของความรู้ทั้งในแง่ญาณวิทยา คือ ความรู้ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของโลกภายนอก ด้วยการแยกโลกออกเป็น 2 โลก คือ โลกแห่งปรากฏการณ์ ซึ่งคานต์บัญญัติศัพท์ขึ้นมาใหม่ให้มีชื่อว่า อะโพสเทอริโอริ (a posteriori) (appearance or phenomenology) ซึ่งหมายถึง ความรู้หลังประสบการณ์ โดยวิธีการสังเคราะห์ (empirical synthetic knowledge) และโลกเบื้องหลังปรากฏการณ์หรืออปรากฏการณ์ ซึ่งเขาบัญญัติศัพท์ขึ้นมาใหม่ให้เรียกว่า อะพริโอริ (a priori) (noumena or thing-in-itself) ซึ่งหมายถึง ความรู้ที่เกิดก่อนประสบการณ์ โดยวิธีการวิเคราะห์ (analytic knowledge)

คานต์ได้พยายามประสานแนวคิด โดยใช้ข้อปฏิเสธของกลุ่มเหตุผลนิยมที่มีต่อกลุ่มประสบการณ์นิยม และข้อปฏิเสธของกลุ่มประสบการณ์นิยมที่มีต่อกลุ่มเหตุผลนิยม โดยเชื่อว่าเขาจะสามารถตอบปัญหาของทั้งสองกลุ่มได้ คานต์เริ่มแนวคิดของเขาด้วยความเชื่อหรือฐานคิดว่า ในเมื่อวิทยาศาสตร์สามารถพิสูจน์ได้ว่าโลกไม่ได้เป็นศูนย์กลางของจักรวาล และโลกหมุนรอบตัวเอง ทฤษฎีนี้ได้กลายเป็นปฐมฐานให้เกิดการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ครั้งสำคัญ คานต์จึงเชื่อว่าในทางปรัชญาก็น่าจะสามารเป็นไปได้อย่างเดียวกัน เนื่องจาก

คานต์มองว่า เหตุผลหรือความรู้เป็นอะไรที่มากกว่ากฎธรรมชาติ โดยที่ก่อนหน้านี้เคยเข้าใจกันว่า ธรรมชาติหรือโลกภายนอกเป็นตัวกำหนดความรู้แต่คานต์กลับเห็นว่า เหตุผลหรือความรู้ในตัวเราต่างหากที่เป็นตัวกำหนดโลกภายนอก กล่าวคือ สิ่งที่เราจับต้องต้องสอดคล้องกับการทำงานของจิต (Shand, 1993, 159-160)

คานต์ได้ตั้งข้อสมมุติฐานไว้ในปรัชญานิพนธ์ชื่อ วิจารณ์ปรัชญาบริสุทธิ์ (Critique of Pure Reason) ว่า "จุดเริ่มต้นของความรู้อยู่ที่ประสบการณ์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ประสบการณ์เป็นปฐมฐานให้เกิดความรู้ทุกประเภท" (All our knowledge begins with experience, it does not follow that it all arises out of experience.) (Kant, 1978, 41) และกล่าวถึงวิธีในการแสวงหาความรู้ที่แท้ไว้ว่า "ความคิดหากปราศจากเนื้อหาที่ว่างเปล่า การรับรู้หากปราศจากมโนภาพก็มืดบอด ความเข้าใจไม่สามารถรับรู้ ผัสสะก็ไม่สามารถคิดได้" (Thoughts without content are empty, intuition without concept are blind. The understanding can intuit nothing, senses can think nothing.) (Kant, 1978, 93)

คานต์ได้ตระหนักถึงความแตกต่างขั้นพื้นฐานระหว่างความรู้ผ่านประสาทสัมผัสและความรู้ตรรกะ (เหนือประสบการณ์) เนื่องจากคานต์สังเกตเห็นว่า เมื่อความรู้ทั้งหมด "เริ่มต้น" จากประสบการณ์ ซึ่งหมายถึง ประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส แต่เขากล่าวว่ามันไม่ได้ "มีกำเนิด" จากประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส เขาหมายความว่า มีความรู้ประเภทหนึ่งอันมีรากเหง้าในประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส เรียกว่า ความรู้ผ่านประสาทสัมผัส หรือความรู้ผ่านผัสสะ และความรู้อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งอยู่พ้นหรืออยู่เหนือจากประสบการณ์ เรียกว่า ความรู้ตรรกะ

ความรู้ตามทัศนะของคานต์มีความเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติที่มีรูปแบบหรือที่มาต่างกัน กล่าวคือ คานต์ได้แยกที่มาของความรู้ออกเป็น 2 ส่วน ให้เห็นชัดโดยการกล่าวถึงการพิจารณาแยกแยะรายละเอียดองค์ประกอบภายในของที่มาทั้ง 2 ลักษณะนี้อย่างดีถ้วน ตามคุณสมบัติและหน้าที่ขององค์ประกอบนั้นๆ ว่ามีกระบวนการทำงานและความสัมพันธ์กันอย่างไร ซึ่งแบ่งเป็น

2 ลักษณะ คือ

1. เนื้อหาของความรู้ อันได้มาจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสหรือผัสสะ เรียกว่า ความรู้แบบอะโพสเทอริโอริ

2. รูปแบบของความรู้ อันได้มาจากเงื่อนไขที่มีอยู่แล้วในจิต เรียกว่า ความรู้อะพริโอริ

ความรู้ที่สมบูรณ์จำเป็นต้องประกอบไปด้วยที่มาของความรู้ทั้ง 2 ลักษณะนี้ประกอบกัน และต้องร่วมกันทำงานตามคุณสมบัติและหน้าที่ของแต่ละส่วน ซึ่งคานต์บูรณาการทั้ง 2 ส่วนเข้าด้วยกัน รวมเรียกว่า ความรู้อะพริโอริแบบสังเคราะห์ ในปรัชญาของคานต์เขาได้กล่าวถึงการแยกแยะปัจจัยพื้นฐานหรือธาตุของความรู้ที่แท้จริงว่า คือ สิ่งที่เรียกว่า อุดรภาวะ หรือสิ่งที่อยู่ในภาวะที่อยู่เหนือประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส ซึ่งแสดงตัวออกมาในลักษณะของต้นตอ หรือแหล่งที่มาของความรู้ 2 ลักษณะ คือ

1. รูปแบบของเพนทาการ อันเป็นสมมติฐานล่วงหน้าของความรู้สึกทางผัสสะ ว่าด้วยเทศะและกาละ มีหน้าที่สังเขป คือ เป็นฐานรองรับการปรากฏของวัตถุแห่งการรับรู้

2. รูปแบบของความเข้าใจ อันเป็นสมมติฐานล่วงหน้าของความเข้าใจภายในจิต ว่าด้วยคาเทกอรี 12 ประการ มีหน้าที่สังเขป คือ สังเคราะห์และจัดระเบียบประสบการณ์ผ่านผัสสะเป็นหน่วยหรือประเภทความคิด ซึ่งเป็นโครงสร้างทางพุทธิปัญญาที่จัดสรรเรื่องรับรู้ทางประสบการณ์ลงเป็นหน่วยความคิดที่ละเอียดถึง 12 หน่วยแล้วเสนอให้จิตพิเนิจรับรู้ไว้ วิธีการในลักษณะนี้ของคานต์อาศัยกฎของตรรกศาสตร์มาเป็นมูลบทในการวินิจฉัยบูรณาการระหว่างหน่วยความคิดและหลักตรรกศาสตร์ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ โดยนัยนี้ คานต์เรียกว่า สคีมาตา (schemata) หรือปทาระ (categories) แบ่งออกเป็น

12 ประการ จัดเป็น 4 หมวด ดังนี้ (Kant, 1978, 113; Hartnack, 1967, 31- 96; กิริติ บุญเจือ, 2545, 134; เตือน คำดี, 2526, 132 - 136)

2.1 เจื่อนไขความรู้ว่าด้วยปริมาณ
2.1.1 เอกภาพหรือความเป็นหนึ่ง
2.1.2 พหุภาพหรือความมีมากอย่าง

ชนิด
2.13 สรรพภาพหรือผลรวม
2.2 เจื่อนไขความรู้ว่าด้วยคุณภาพ

2.2.1 การยืนยัน
2.2.2 การปฏิเสธ
2.2.3 การจำกัด

2.3 เจื่อนไขความรู้ว่าด้วยความสัมพันธ์ภาพ
2.3.1 อนุสยภาพและธารณภาพ
2.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็น

เหตุและผล หรือเหตุภาพและทิสสยภาพ
2.3.3 ความสัมพันธ์แบบสมมาตรและ

องครวมหรือการอยู่ร่วมกัน
2.4 เจื่อนไขความรู้ว่าด้วยแบบหรือ
อัญรูปภาพ

2.4.1 ความเป็นไปได้ และความเป็นไป
ไม่ได้
2.4.2 ความมีจริง และความไม่มีอยู่

2.4.3 ความจำเป็น และความบังเอิญ
สคีมาตาดังกล่าวอาจจะสรุปดังแสดงไว้ใน
ตาราง 1

ในการพิจารณาข้อตัดสินทั้งปวงนั้น จำเป็นต้องอาศัยเจื่อนไขความรู้ทั้ง 12 ประเภทนี้ในการพิจารณาหรือจับกลุ่ม กระนั้น ข้อตัดสินทุกอย่างต้องประกอบไปด้วยเจื่อนไขทั้ง 4 หมวดหมู่ และต้องมีส่วนประกอบหนึ่งในสามของแต่ละด้าน ตัวอย่างเช่น เรามีความรู้ที่ว่า

ตาราง 1 สคีมาตาหรือปทาระตามทัศนระของคานต์

ปริมาณ (Quantity)	คุณภาพ (Quality)	สัมพันธ์ภาพ (Relation)	อัญรูปภาพ (Modality)
1. unity	4. reality	7. substance	10. problematic
2. particular	5. negation	8. hypothetical	11. assertoric
3. totality	6. infinite	9. disjunctive	12. apodictic

ที่มา: Hartnack, 1967, 36 และ กิริติ บุญเจือ, 2545, 45

"คนทุกคนต้องตาย" เมื่อว่าด้วยปริมาณจัดเป็นเอกภาพ ว่าด้วยคุณภาพจัดเป็นยืนยัน ว่าด้วยความสัมพันธ์จัดเป็นทฤษฎี ว่าด้วยแบบจัดเป็นความจำเป็น

องค์ความรู้ตามที่ค้นของคานต์มีที่มาจากรูปแบบความรู้ 2 ลักษณะ คือ รูปแบบของเพนนาการ และรูปแบบของความเข้าใจ ซึ่งผู้วิจัยจะยกตัวอย่างที่สอดคล้องกับกระบวนการความรู้อะพริโอริแบบสังเคราะห์จากเหตุการณ์ ผู้ก่อการไม่สงบบุกยึดมัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น ดังนี้

1. รูปแบบของเพนนาการ

เทศะ: มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี

กาละ: เวลาประมาณ 5.30 - 15.00 น.

วันพุธ ที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2547

2. รูปแบบของความเข้าใจ

2.1 เงื่อนไขว่าด้วยปริมาณ ได้แก่ แบบพหุภาพ (particular - some): กลุ่มผู้ก่อการไม่สงบจำนวนหนึ่ง

2.2 เงื่อนไขว่าด้วยคุณภาพ ได้แก่ แบบจำกัด (infinite): ผู้ก่อการไม่สงบที่อยู่ในมัสยิดกรือเซะบางคน เป็นคนไทยพุทธ

2.3 เงื่อนไขว่าด้วยความสัมพันธ์ ได้แก่ ความเป็นเหตุและผล (hypothetical)

เหตุ: มีผู้ก่อการไม่สงบทำร้ายเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

ผล: เจ้าหน้าที่บ้านเมืองต้องทำการปราบปราม

2.4 เงื่อนไขว่าด้วยแบบหรือความแน่นอน ได้แก่ ความเป็นไปไม่ได้ (problematic)

เป็นไปไม่ได้: ศาสนาอิสลามสอนให้ทำร้ายผู้อื่น (ในกรณีที่ผู้ก่อการไม่สงบอ้างถึงความขัดแย้งทางศาสนาเพื่อก่อการไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้)

หมายเหตุ: ตัวอย่างดังกล่าวเป็นวิจารณ์ญาณของผู้วิจัย เพื่อประกอบความเข้าใจองค์ความรู้อะพริโอริแบบสังเคราะห์เท่านั้น

การยกตัวอย่างดังกล่าวมานี้ เป็นการแสดงถึงกระบวนการสังเคราะห์ความรู้ในลักษณะของการใช้เงื่อนไขความรู้ประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่แตกต่างกันออกไป รวมถึงการใช้เทศะและกาละบ่งชี้ถึงปฐมฐานแห่งความรู้เชิงประสบการณ์ ที่เนื่องมาจากปรากฏการณ์ภายนอก อันอาจกล่าวได้ว่า ทุก ๆ เหตุการณ์ในโลกแห่งปรากฏการณ์ มีอาจเกิดขึ้นได้โดยปราศจากการรองรับโดยเทศะและกาละ ตลอดจนเงื่อนไขภายในจิตหรือสคีมาตาทั้ง 12 ประเภท ซึ่งทำหน้าที่ในการจัดระเบียบความรู้สึกต่าง ๆ ที่ได้ผ่านกระบวนการความรู้สึกขั้นพื้นฐานมาแล้ว (การปรากฏขึ้นภายใต้กาละและเทศะ) เป็นผลทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจและให้ข้อตัดสินปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีระบบและเป็นระเบียบ ดังเช่นตัวอย่างที่กล่าวมา เราสามารถประมวลเหตุการณ์ที่รับรู้ได้เป็นอย่างไร ไป โดยอาศัยเงื่อนไขในด้านต่าง ๆ ในการประมวลความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามเงื่อนไขทั้งปวงย่อมขึ้นอยู่กับข้อตัดสินเชิงอัตนัยของแต่ละบุคคล ดังนั้นในปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ผลของการประมวลความรู้ทั้งปวงจึงถูกตีความแตกต่างกันออกไป ดังเช่นเหตุการณ์ดังกล่าวที่ได้รับการตีความไปต่าง ๆ นานา ด้วยกระบวนการดังกล่าว ความรู้จึงเกิดขึ้นภายใต้กระบวนการความรู้อะพริโอริแบบสังเคราะห์

จากตัวอย่างดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าเพียงเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งท่ามกลางเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายใต้โลกแห่งปรากฏการณ์ เราสามารถใช้เงื่อนไขแห่งความรู้ดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานในการเข้าใจและพิจารณาตัดสินสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเงื่อนไขเหล่านี้ยังเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการประมวลผลความรู้ให้กับเรา เช่นเดียวกับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ที่มีกระบวนการทำงานตามรูปแบบที่ได้กำหนดมาแล้ว (program) เมื่อได้รับข้อมูลที่ป้อนเข้ามา ผลลัพธ์หรือข้อมูลที่ได้รับการประมวลผลก็ปรากฏขึ้น

องค์ประกอบของความรู้จึงมีที่มาจากรูปแบบ (Forms) 2 ลักษณะ อันมีคุณสมบัติและหน้าที่ต่างกันอย่างชัดเจน แต่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะไม่ว่าจะเป็นรูปแบบลักษณะใด ก็มีความสำคัญต่อกระบวนการรังสรรค์ความรู้ จะขาดส่วนหนึ่งส่วนใดไปไม่ได้ กล่าวคือความรู้จะไม่เกิดขึ้นหากปราศจากการรองรับของเทศะ

และกาละ เพราะเราไม่อาจรู้อะไรได้เลย หากไม่มีสถานที่เกิดและเวลาที่เกิด ในขณะที่เดียวกันเราก็ไม่อาจเข้าใจอะไรได้หากปราศจากเงื่อนไขกำหนดความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลภายนอก เพราะข้อมูลภายนอกยังเป็นข้อมูลดิบที่ถูกป้อนเข้ามา (ผ่านประสาทสัมผัส) อย่างกระจัดกระจาย เงื่อนไขแห่งความเข้าใจหรือกระบวนการสังเคราะห์โดยจิต จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสังเคราะห์ข้อมูลให้มีระบบและเป็นระเบียบ เพื่อให้เราสามารถเข้าใจโลกภายนอกได้โดยไม่มีสับสน

เพราะฉะนั้น รูปแบบทั้ง 2 ลักษณะนี้ จึงมีความสำคัญและจำเป็นต้องมีในการบูรณาการความรู้และไม่สามารถจะเปลี่ยนหน้าที่กันได้ คานต์เรียกการแยกแยะที่มาของความรู้ทั้ง 2 ลักษณะนี้ว่าสุนทรียศาสตร์อุตรภาพ คือศาสตร์ที่ว่าด้วยรูปแบบของเพทนาการและตรรกศาสตร์อุตรภาพ คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยรูปแบบของความเข้าใจ

เงื่อนไขความรู้ประยุกต์คุณสมบัติในตัวมันให้เข้ากับประสบการณ์ เปรียบเสมือนการจัดระเบียบประสบการณ์ให้เป็นระเบียบ หรือสังเคราะห์ประสบการณ์ที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายให้เข้ากับกฎหรือเงื่อนไขที่มีอยู่ และเมื่อข้อมูลใดก็ตามที่ผ่านเข้ามาสู่เงื่อนไขความรู้แล้วไม่อาจสอดคล้องกับเงื่อนไขดังกล่าว ถือว่าไม่ใช่ความรู้ กล่าวคือ ไม่สามารถจัดว่าเป็นความรู้ได้ การตัดสินนี้ได้มาโดยการตัดสินข้อมูลของเหตุผล เงื่อนไขความรู้มีหน้าที่สรุปข้อมูลที่รับมาให้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่มีอยู่แล้ว ส่งต่อข้อมูลที่สรุปแล้วนั้นให้กับเหตุผลเป็นผู้ตัดสินว่าข้อมูลนั้นถูกต้องน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด ดังนั้นอะไรก็ตามที่คานต์ถือว่าเป็นความรู้ได้ ย่อมหมายถึงข้อมูลทางผัสสะ ซึ่งปรากฏภายใต้ภาวะของเทศะและกาละ บูรณาการเข้ากับเงื่อนไขความรู้แบบก่อนประสบการณ์ ในจิต และได้รับการตัดสินจากเหตุผลอันเป็นปรากฏการณ์สุดท้ายของการบูรณาการความรู้

ณ จุดนี้อาจกล่าวได้ว่า คานต์ได้สร้างความปรองดอง หรือสมานฉันท์ระหว่างแนวคิดทางญาณวิทยาของนักปรัชญา 2 กลุ่ม คือ ประสบการณ์นิยมและเหตุผลนิยม กล่าวคือ คานต์ยอมรับเชื่อในสมรรถภาพของการใช้เหตุผลในแบบอะพริออริ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของการใช้เหตุผลตามทัศนะของเหตุผลนิยม นอกจากนี้ คานต์ก็ยังได้รับอิทธิพลจากฮูมโนแ่งของการสร้าง

ความรู้ด้วยการสังเคราะห์ กล่าวคือ ตามที่ฮูมประกาศว่าความรู้ในเรื่องความเป็นเหตุและผลเป็นแบบสังเคราะห์ คานต์จึงเห็นว่า เราน่าจะใช้ความเป็นเหตุและผลนี้เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการความรู้ และความเป็นเหตุและผลก็ได้ปรากฏเป็นหนึ่งใน 12 เงื่อนไขความรู้ (เงื่อนไขว่าด้วยความสัมพันธ์) มีหน้าที่ในการกำหนดความรู้แบบสังเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับที่ฮูมประกาศไว้ ยิ่งไปกว่านั้น คานต์ยังใช้ความคิดในเรื่องของความเป็นเหตุและผลในการกำหนดความมีอยู่ของสิ่งในตัวเองหรืออปรากฏการณ์ว่า ความรู้ในโลกปรากฏการณ์จะไม่สามารถมีอยู่ได้ หากปราศจากต้นตอของความรู้ อันหมายถึง โลกอีกโลกหนึ่งที่เป็นแหล่งกำเนิดประสบการณ์ คือ อปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นภาวะที่สามารถคงอยู่ได้ด้วยตัวเองและเป็นอยู่อย่างนั้น ไม่มีใครหรือสิ่งใดจะสามารถล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลงมันได้ และคงอยู่ในฐานะของสิ่งที่อยู่เบื้องหลังการปรากฏทั้งหลาย ปรากฏการณ์จึงมีความหมายในอีกมุมมองหนึ่ง คือ ผลสะท้อนจากเหตุต้นตอ หรือเป็นผลสะท้อนของอปรากฏการณ์ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของปรากฏการณ์ต่างๆ ผ่านทางประสบการณ์ของมนุษย์

เมื่อคานต์ถือว่าความรู้เกิดจากการร่วมกันสร้างระหว่างความรู้แบบอะพริออริและความรู้แบบอะพริออริ ซึ่งในความเป็นจริง ที่มาของความรู้ทั้ง 2 ประการนี้ต่างมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ความรู้อะพริออริเป็นความรู้ที่อาศัยการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสหรือประสบการณ์ และมีความเกี่ยวเนื่องกับความเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ ส่วนความรู้แบบอะพริออริเป็นความรู้ที่ได้รับการยอมรับว่ามีคุณสมบัติแบบสากลและจำเป็น คือ ถูกกำหนดไว้แล้วและมาก่อนการมีประสบการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากความแตกต่างทางคุณสมบัติของทั้ง 2 ส่วน ซึ่งคานต์กล่าวถึงปัญหานี้โดยอาศัยการวิจารณ์ความรู้ หรือการพยายามสืบสาวถึงต้นตอแห่งความรู้ทั้งปวงว่า แม้ความรู้จะเริ่มต้นมาจากประสบการณ์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าประสบการณ์จะเป็นบ่อเกิดของความรู้ ย่อมหมายความว่า แม้คานต์จะยอมรับว่าประสบการณ์จะเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบความรู้ แต่แท้จริงแล้วอาศัยประสบการณ์เพียงลำพังก็ไม่สามารถสร้างความรู้ขึ้นมาได้ ดังนั้น ความรู้ต้องเกิดมาจากรูปแบบของมันเอง เช่นเดียวกับปลาที่โผล่ขึ้นจาก

น้ำ แต่ไม่ได้เกิดจากน้ำ ปลาเกิดจากปลาอันเป็นแม่ปลา ความรู้อาศัยประสบการณ์แล้วเจริญขึ้น เช่นเดียวกับ ปลาที่อาศัยน้ำเป็นอยู่ ความรู้อาจไม่ใช่สิ่งที่เกิดจาก ประสบการณ์หรือปลาเกิดจากน้ำ (กัมพล สิริมุนินทร์, ม.ป.ป., 5) อย่างไรก็ตาม คานต์ได้ชี้ถึงข้อสมมุติฐาน ก่อนที่จะกล่าวถึงการสืบค้นต้นตอความรู้ไว้ว่า สิ่งที่เรา ควรตระหนักอยู่เสมอก็คือ เบื้องหลังการปรากฏขึ้นของ ความรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งในโลก ย่อมมีอะไรบางอย่างที่ เป็นรูปแบบคอยกำหนดการปรากฏ มิเช่นนั้นอาจเป็น การสรุปที่เลื่อนลอย กล่าวคือ คานต์พยายามย้ำเน้นเสมอ ในผลงานของเขาว่า ความรู้ทั้งปวงของมนุษย์นั้นถูก จำกัดไว้ภายใต้สมรรถภาพในการรับรู้ของมนุษย์เอง ดังนั้น สิ่งที่เราทำได้มากที่สุด ไม่ว่าจะพยายามเรียนรู้ ด้วยวิธีการที่แยบยลเพียงใด ความรู้ที่เราได้มาอย่างดี ที่สุดก็ยังไม่ใช่สิ่งที่มันเป็นทั้งหมด เราไม่สามารถเข้าใจ สิ่งในตัวเองหรือปรากฏการณ์ได้ เพราะเรายังจำเป็นต้องใช้ประสบการณ์ในการเรียนรู้โลกภายนอก หรือแม้ เราจะรู้มันได้ เราก็ไม่สามารถเข้าใจมันได้ แต่มันก็ยังคง มีอยู่อย่างนั้นในฐานะของต้นเหตุแห่งความรู้ที่เราไขว่คว้า ที่จะเรียนรู้มันด้วยสมรรถภาพและความสามารถในการ เข้าใจอันน้อยนิดของเรา ดังนั้น ข้อควรตระหนักของคานต์ จึงหมายถึง การคงความมีอยู่ของต้นแบบ หรือความมี อยู่อย่างแท้จริงของความรู้ และศึกษาค้นหาความรู้ เหล่านั้นผ่านประสบการณ์ของเรา กระนั้น การที่เราจะ สามารถรู้ถึงการมีอยู่ของความรู้ที่แท้จริงได้นั้น เราจำเป็นต้องแยกแยะรายละเอียดของความรู้เสียก่อนว่า ความรู้ ที่เรามีทั้งหมดนั้นมีอะไรอยู่เบื้องหลังและมีสิ่งใดที่บ่งบอก ถึงความสัมพันธ์ระหว่างที่มาของความรู้ 2 ลักษณะ ข้างต้น

ญาณวิทยาโดยประการฉะนี้ มีนัยโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

1. ความรู้ของมนุษย์มีหลากหลายนัย (eclectic-ism) มิใช่สายเดี่ยวเพียงประสบการณ์ผ่านประสาท

สัมผัสหรือเหตุผลหรือจิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังที่สำนัก ประสบการณ์นิยมหรือสำนักเหตุผลนิยมเชื่อ

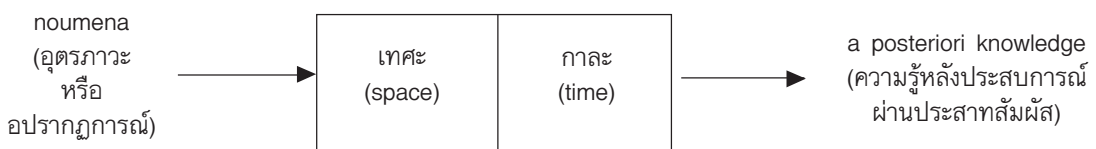
2. คานต์ได้เสนอแนวคิดใหม่ในเชิงญาณวิทยา เปรียบได้กับการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติของ โคเปอร์นิคัสว่า ความรู้ของมนุษย์เริ่มต้นที่ประสบการณ์ แต่มิใช่เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมีมูลฐานมาจากสภาวะ ที่เรียกว่า อุตรรภาวะหรืออปรากฏการณ์ (noumena or things in themselves) โดยผ่านกระบวนการหรือกลไก ทางจิตหรือสมอง แทนที่จะอธิบายว่าความรู้เกิดจาก ประสบการณ์หรือเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่งก็สอนว่า ความรู้มาจากอุตรรภาวะ ผ่านกระบวนการหรือกลไกทาง จิตหรือสมองของมนุษย์เป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นให้ความรู้ แก่เรา ในลักษณะหรือแบบต่าง ๆ ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 3 แบบ ดังนี้

2.1 ความรู้แบบประสบการณ์หรือหลัง ประสบการณ์ผ่านกลไกขั้นแรกๆ ที่เรียกว่า "แบบแห่ง เพทนาการ" (pure forms of sensibility) ซึ่งมีอยู่ 2 ชั้น คือ เทศะและกาละได้ความรู้เป็นประสบการณ์เฉพาะ หน่วย ดังแสดงไว้ในแผนภาพ 1

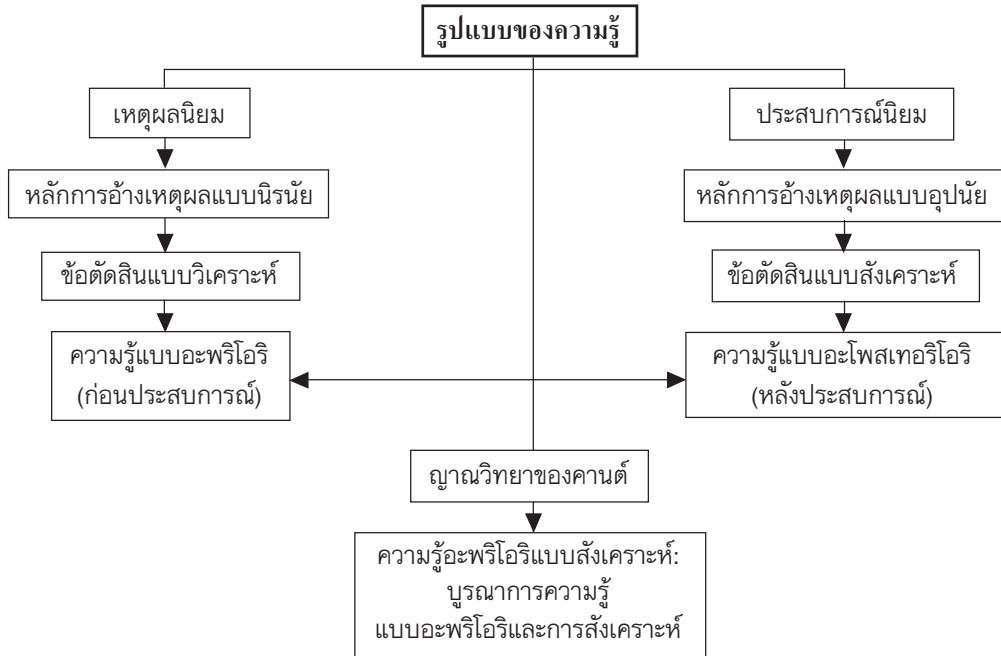
2.2 ความรู้ก่อนประสบการณ์ เป็นความรู้ สากลไม่เฉพาะหน่วยเช่นกรณีแรก ผ่านกลไกหรือ 12 เงื่อนไขแห่งความรู้ที่เรียกว่า "แบบแห่งความเข้าใจ" ซึ่ง อาจผ่าน "แบบแห่งเพทนาการ" มาแล้ว ความรู้ประเภท นี้อาจผนวกเอาความรู้ด้วยญาณหยั่งรู้หรืออซึมติกญาณ (intuitive knowledge) ไว้ด้วย

ความรู้อะพริออริแบบสังเคราะห์ เป็นความรู้ที่ได้ จากการบูรณาการความรู้ทั้ง 2 อย่างข้างต้นเข้าด้วยกัน คานต์ได้แสดงข้อแตกต่างระหว่างความรู้แบบอะพริออริ และอะโพสเทอริออริฝ่ายหนึ่ง และหลักการวิเคราะห์และ สังเคราะห์ฝ่ายหนึ่ง แล้วหาบทสรุปเลือกเอา "ความรู้ อะพริออริแบบสังเคราะห์" ซึ่งเป็นการผ่าทางตันทาง ญาณวิทยาและกลายเป็นมูลบทให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ แทบทุกด้านในกาลต่อมา ดังแสดงไว้ในแผนภาพ 2

แผนภาพ 1 กลไกหรือขั้นตอนให้เกิดความรู้

แผนภาพ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของความรู้ตามทัศนะของคานต์

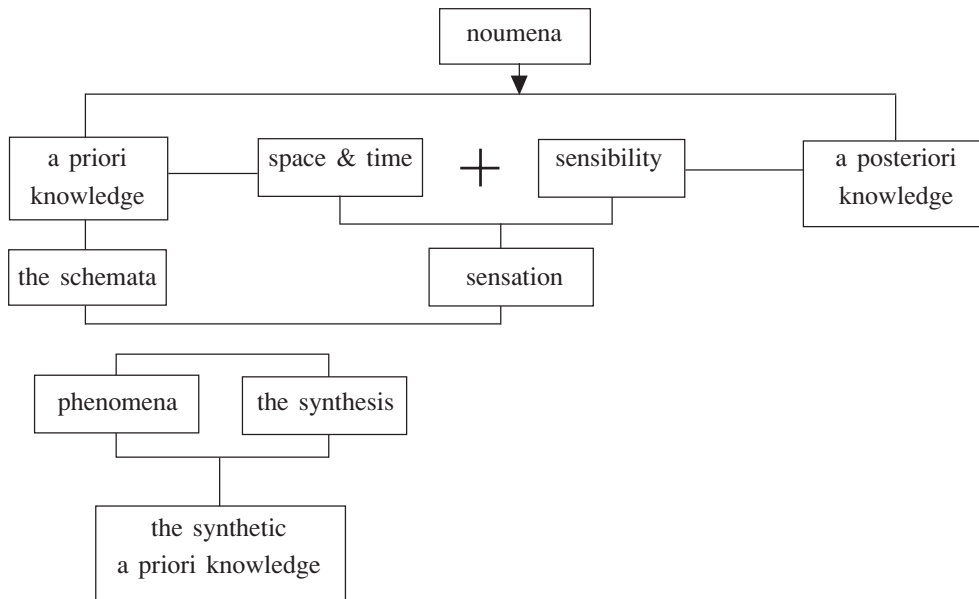

ความรู้ตามทัศนะของคานต์จึงเป็นความรู้ที่ผ่านการรังสรรค์จากคุณลักษณะต่างๆ ทั้งภายนอกและภายใน กล่าวโดยสังเขปคือ กระบวนการภายนอกมีคุณลักษณะแบบอะโพสเทริโอรีเป็นพื้นฐาน ส่วนความรู้ภายในหรือจิตมีคุณลักษณะแบบอะพริโอรีเป็นพื้นฐาน จึงกล่าวได้ว่าความรู้มีคุณลักษณะขั้นพื้นฐานคือ คุณลักษณะแบบอะโพสเทริโอรีและอะพริโอรีประกอบกัน และมีการทำงานร่วมกัน จะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปไม่ได้ เพราะมิเช่นนั้นความรู้ก็จะปราศจากความสมเหตุสมผล ดังที่เขาได้กล่าวไว้ในตอนต้นของ Critique of Pure Reason ว่า หากความคิดปราศจากเนื้อหา ก็มีแต่ความว่างเปล่า การรับรู้ปราศจากมโนภาพก็เป็นสภาพมืดบอด กระบวนการของความรู้จึงจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบทั้งสองเป็นส่วนประกอบสำคัญ เพราะไม่เพียงแต่เราควรแสวงหาความรู้ที่เป็นไปได้ในโลกแห่งปรากฏการณ์นี้แล้ว ความรู้ที่เราย่อมต้องเป็นสิ่งที่แสดงถึงสมรรถภาพของความรู้ที่สามารถคิดคืบไปสู่ความรู้ที่แท้เกี่ยวกับสิ่งเหนือประสบการณ์อันมีสากลจักรวาลและพระผู้เป็นเจ้า เป็นต้น ซึ่งสิ่งเบื้องหลังเหนือประสบการณ์นี้จำเป็นต้องอาศัยความรู้สากล หรือ

ความรู้ที่มีเหตุผลในการพิสูจน์ มิใช่ความรู้ที่อาศัยเพียงประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัสหรือเพนทาการเท่านั้น ดังนั้น คานต์จึงสรุปสมรรถภาพความรู้ของมนุษย์ว่า มนุษย์ไม่สามารถรู้อะไรอย่างอื่นได้ เกินกว่าขอบเขตของความเข้าใจประสบการณ์ที่สอดคล้องกับสิ่งปรากฏ เพราะเราไม่สามารถมีความรู้เกี่ยวกับวัตถุใด ๆ เช่น สิ่งในตัวเอง หรืออปรากฏการณ์ได้ สิ่งเดียวที่เรารับรู้ได้ก็คือ วัตถุแห่งการรับรู้ที่เป็นปรากฏการณ์เท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงจะสรุปได้ว่า ความรู้ที่เป็นไปได้ของผลนั้นถูกจำกัดในขอบเขตของวัตถุแห่งประสบการณ์เท่านั้น (Kant, 1978, 27) ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปขั้นตอนและกระบวนการรังสรรค์ความรู้ตามทัศนะของคานต์ไว้ดังแผนภาพ 3

ณ จุดนี้ จึงดูเหมือนคานต์ได้แยกแยะอย่างชัดเจนแล้วว่า โลกแห่งความจริงแท้ได้แบ่งออกเป็น 2 โลก คือ โลกแห่งประสาทสัมผัส และโลกแห่งเหตุผลบริสุทธิ์ หรือโลกที่ไม่อาจรับรู้ทางผัสสะได้ กล่าวคือ คานต์เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในการใช้เหตุผลเพื่อเรียนรู้โลก โดยใช้หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ประยุกต์ความสัมพันธ์กับสิ่ง

แผนภาพ 3 ขั้นตอนและกระบวนการรังสรรค์ความรู้ตามทัศนะของคานต์

ทั้งหลายอย่างที่มีมันเป็น (as they are) แต่เหตุผลในแง่
 นี้ คานต์หมายถึง เหตุผลที่จำต้องขึ้นอยู่กับข้อพิสูจน์
 เชิงประสบการณ์ ภัทรพร สิริกาญจน (2520, 210) ได้
 สรุปเหตุผลตามทัศนะของคานต์ไว้ว่า เหตุผลเป็น
 สมรรถภาพที่อยู่ในตัวมนุษย์ มีการทำงานภายใต้เงื่อนไข
 ของโครงสร้างทางจิตของมนุษย์ ตามประเภทหน้าที่
 ของมัน เป็นอัตนัยแต่มีสากลภาพในการแปลความหมาย
 ของปรากฏการณ์ แต่ไม่สามารถทำให้มนุษย์เข้าใจ
 รายละเอียดของความจริงได้ นอกจากจะทำให้รู้เพียงว่า
 มีความเป็นจริง (เบื้องหลังสิ่งที่ปรากฏ) อยู่เท่านั้น เพราะ
 ฉะนั้น เหตุผลในความหมายของคานต์จึงเป็นการประมวล
 ความคิด อันได้มาจากการทำงานร่วมกันระหว่างความรู้
 2 ชนิด คือ ความรู้อะพริโอรี และความรู้อะโพสเทอริโอรี
 ประมวลความคิดนี้สามารถให้เรียนรู้โลกอย่างที่มีมันเป็น
 ในโลกแห่งปรากฏการณ์ไม่อาจใช้ได้กับโลกแห่งความจริง
 เบื้องหลังปรากฏการณ์ แต่สามารถใช้เหตุผลคิดสืบไปถึง
 ความมีอยู่ของสิ่งเบื้องหลังได้ซึ่งความจริงเบื้องหลังที่ว่านี้
 คานต์เชื่อว่ามีอยู่จริง เพียงแต่เราไม่อาจรู้มันโดย
 อาศัยเหตุผลในโลกปรากฏการณ์หรือเหตุผลอันคิดสืบ
 มาจากประสบการณ์ได้ แต่เราอาจรู้มันได้ด้วยเหตุผล
 บริสุทธิ์ ซึ่งมีเงื่อนไขว่าต้องเป็นเหตุผลที่ปราศจากการ
 อ้างอิงทางประสาทสัมผัสไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม

เหตุผลบริสุทธิ์ที่คานต์กล่าวถึงนี้ จำต้อง
 อาศัยพหุทธิปัญญาหรือหลักเกณฑ์ในภาคปฏิบัติ ซึ่งไม่ขึ้น
 อยู่กับเงื่อนไขหรือข้อจำกัดใดๆ ในโลกแห่งปรากฏการณ์
 หนึ่ง คานต์ได้แบ่งเหตุผลออกเป็น 2 ระดับ คือ เหตุผล
 ภาคนทฤษฎี (pure reason) หรือเหตุผลตามที่เรา
 เข้าใจกันแล้วว่า ถูกจำกัดไว้ในโลกแห่งประสบการณ์หรือ
 ปรากฏการณ์เท่านั้น และเหตุผลภาคปฏิบัติ (practical
 reason) หรือเหตุผลบริสุทธิ์ที่ไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขแห่ง
 ประสบการณ์ไม่มีความเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลง
 และความไม่แน่นอน แต่มีหลักเกณฑ์ตายตัวเป็นหลัก
 สากลและจำเป็น เหตุผลภาคปฏิบัตินี้ คานต์เชื่อว่าจะ
 สามารถอธิบายหรือสร้างความสมเหตุสมผลให้แก่โลก
 เบื้องหลังปรากฏการณ์ได้ อาจกล่าวได้ว่า เหตุผลภาค
 ปฏิบัติเป็นภาคปฏิบัติต่อเนื่องของเหตุผลภาคนทฤษฎี
 เพราะเหตุผลทั้ง 2 ภาค สามารถอธิบายให้สืบเนื่องถึง
 กันได้ กล่าวคือ เหตุผลภาคนทฤษฎีกล่าวถึงการให้เหตุผล
 เพื่อเข้าใจโลกอย่างที่มีมันเป็น ซึ่งเป็นส่วนของสัจธรรม
 ส่วนเหตุผลภาคปฏิบัติกล่าวถึงการให้เหตุผลเพื่อนำไป
 สู่สิ่งที่ควรจะเป็น ซึ่งเป็นส่วนของจริยธรรม กล่าวคือวิธี
 มุ่งสู่หลักความจริงสากล และเจตจำนงเสรี เพื่อแสวงหา
 คุณค่าที่แท้จริง

สาเหตุของการแบ่งเหตุผลออกเป็น 2 ลักษณะ โดยแยกระหว่างเหตุผลภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ อาจเกิดจากการที่คานต์ตระหนักว่า เมื่อมองย้อนกลับไปพิจารณาปัญหาของกลุ่มเหตุผลนิยมและกลุ่มประสบการณ์ในเรื่องความรู้ที่แท้ เป็นการมองปัญหาเพียงด้านเดียว เพราะการปฏิเสธสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้ เพียงเพื่อหันมาสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ทัศนะของตน เป็นวิสัยทัศน์ที่คับแคบ เนื่องจากการศึกษาปรัชญาจำเป็นต้องเปิดโลกทัศน์ และอาศัยการมองต่างมุมเพื่อค้นหาแนวคิดใหม่ที่แตกต่าง ดังที่โคเปอร์นิคัสได้สร้างปรากฏการณ์ที่แปลกใหม่ในด้านความคิดเกี่ยวกับโลกให้แก่ปวงชนว่า ที่แท้แล้วโลกเป็นเพียงดวงดาวดวงหนึ่งที่มีการโคจรรอบดวงอาทิตย์ ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของสุริยจักรวาล ขัดแย้งกับความเชื่อเดิมที่เชื่อกันมา ในขณะเดียวกันทัศนะของคานต์ก็ได้สร้างความตื่นตัวให้แก่วงการปรัชญาในการเปิดโลกแห่งความคิดให้กว้างขึ้น เพื่อพินิจโลกให้รอบด้าน มิใช่เป็นการมองโลกเพียงด้านเดียว และคานต์ก็ได้แสดงให้เห็นว่าความรู้ทั้งปวงของเรานั้น มิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งใดนอกตัวเรา แต่ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ของเราเอง เพราะโลกย่อมมีอยู่และเป็นอยู่อย่างที่มีนัยเป็น ถึงกระนั้น เราก็ไม่อาจไปกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงมันได้ สิ่งที่เราสามารถทำได้คือ การเรียนรู้โลกอย่างที่มีนัยเป็นให้ได้มากที่สุด ด้วยสมรรถภาพแห่งการรู้ของตัวเราเอง สำหรับโลกอื่นอันหมายถึงโลกที่สมรรถภาพแห่งความรู้ของเราไม่อาจมีบทบาทอย่างใดได้ เช่น โลกแห่งวิญญาณ พระผู้เป็นเจ้า หรือโลกเบื้องหลังประสบการณ์ เราก็ควรตระหนักไว้ว่า มันอาจมีอยู่จริง แต่เป็นโลกที่ไม่อาจรู้ได้ด้วยสมรรถภาพ อันจำกัดของความรู้ของเรา มิใช่ปฏิเสธหรือละทิ้งความสำคัญ เพราะอย่างน้อยที่สุด หากเราเชื่อว่ามีโลกที่สามารถปรากฏให้เราารู้ได้ ก็อาจมีโลกที่เป็นต้นตอหรือต้นเหตุของการปรากฏเหล่านี้ ตามหลักกฎเกณฑ์ในโลกที่ไม่อาจปฏิเสธได้คือ กฎแห่งความเป็นเหตุและผล ดังนั้น ถึงแม้ว่าเราจะไม่สามารถอธิบายโลกเบื้องหลังนี้ได้ เราก็ยังสามารถใช้กฎเกณฑ์อันเป็นส่วนหนึ่งในสมรรถภาพของความรู้ เพื่อคิดหาเหตุผลในการมีอยู่ของสิ่งเบื้องหลังทั้งปวงได้ และหากผู้ใดยังคงเพียรพยายามที่จะเข้าถึงความจริงเบื้องหลังเหล่านั้น คานต์ก็ได้แนะถึงแนวทางในการเข้าถึงไว้ โดยอาศัยหลักเกณฑ์ในทาง

ปฏิบัติ หรือการใช้เหตุผลภาคปฏิบัติ ซึ่งจำเป็นต้องละทิ้งกฎหรือเงื่อนไขที่ถูกกำหนดโดยความเปลี่ยนแปลงทางประสาทสัมผัส และก้าวกระโดดไปสู่หลักเกณฑ์สากล ซึ่งสมบูรณ์ ไปด้วยเหตุผลบริสุทธิ์และความจริงสากล

เพราะฉะนั้น คานต์จึงเชื่อว่า หากไม่เอาแต่คิดจินตนาการไปว่า จะสามารถใช้ความรู้อันจำกัดของเราเพื่อพิสูจน์สิ่งที่เราไม่อาจอธิบายมันได้ ก็ควรตระหนักถึงขีดจำกัดของสมรรถภาพของความรู้ และหันกลับมาพินิจพิจารณาถึงความเป็นไปได้หรือต้นสายปลายเหตุแห่งความรู้ทั้งหมดของเรา เมื่อนั้น เราก็คงพบกับข้อสังเกตว่า ความรู้มิได้เป็นเพียงเครื่องมือของจินตนาการอันไร้ค่า เพราะอย่างน้อยที่สุดก็ทำให้เราเข้าใจโลกอย่างที่มีนัยปรากฏต่อเรา และสามารถเรียนรู้คุณค่าจากสิ่งที่มีนัยเป็น เพื่อยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้นได้

สรุปและข้อสังเกตบางประการ

ญาณวิทยาตามทัศนะของคานต์ เป็นการบูรณาการระหว่างแนวคิดของกลุ่มเหตุผลนิยม และกลุ่มประสบการณ์นิยม โดยการวิเคราะห์ปัญหาทั้ง 2 กลุ่มข้างต้น เพื่อหาทางออกหรือเป็นการสร้างทางเลือกใหม่ให้แก่ปรัชญาในอีกทางหนึ่งที่นอกเหนือไปจากแนวคิดแบบเดิมที่ยึดถือกันมา ปรัชญาวิจารณ์ของคานต์จึงนำมาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ที่เขาเรียกว่า ความรู้อะพริออริแบบสังเคราะห์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการจุดประกายปรัชญาสมัยใหม่ และเป็นแสงสว่างทางปัญญาในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 นำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ในรูปแบบใหม่ เช่น ความรู้ตามหลักวิทยาศาสตร์ ซึ่งเน้นหลักการพิสูจน์ทดลองแบบสังเคราะห์เป็นพื้นฐาน ยิ่งไปกว่านั้น อิทธิพลแนวคิดทางปรัชญาของคานต์ ได้ปลุกสร้างกระแสแนวคิดในมิติอื่น เช่น เฮเกล (George Wilhelm Friedrich Hegel, 1770-1831) นักปรัชญาชาวเยอรมัน ได้นำเอาหลักการแบบอะพริออริของจิตตามทัศนะของคานต์ มาใช้ในแนวคิดจิตนิยมเชิงวัตถุนิยม เป็นทัศนะที่ถือว่าความเป็นจริงขึ้นอยู่กับจิตหรือความคิดเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงใดของโลกภายนอก ในอีกมิติหนึ่ง โชเพินเฮาเออร์ (Schopenhauer, 1788 - 1860) นักปรัชญาแบบจิตนิยม ได้ยอมรับตามคานต์ว่า มีเจตจำนงมาแต่แรกเกิดโลกแห่งปรากฏการณ์เป็นที่รับรู้และเข้าใจผ่านกระบวนการ

ของความเข้าใจ (รูปแบบในจิตกำหนดโลกภายนอก) แต่เขาเรียกรูปแบบความเข้าใจเสียใหม่ว่า เหตุผลหรือเจตจำนง โดยให้ความสำคัญกับจิตมากกว่าประสาทสัมผัสในทัศนะที่ตรงกันข้าม กลุ่มเวียนนา (Vienna circle) ได้รับเอาอิทธิพลปรัชญาของคานต์มาปรับเปลี่ยน ให้เป็นประสบการณ์นิยมเชิงตรรก ซึ่งเป็นแนวคิดทางปรัชญาที่ใช้การอุปนัยเป็นหลักพิสูจน์หรือทดสอบความจริงแทนการนิรนัย

ข้อสังเกตบางประการของปรัชญายุคหลังคานต์ได้แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลปรัชญาของคานต์ได้มีบทบาทมากมายต่อนักคิดรุ่นหลัง อย่างไรก็ตาม หลังจากที่คานต์ได้พยายามปรองดองแนวคิดที่แตกต่างกันอย่างสุดขีดและได้รับกระแสตอบรับอย่างกว้างขวาง แต่เมื่อมาถึงยุคหลังคานต์ แนวคิดนักปรัชญาแต่ละกลุ่มก็ได้แบ่งแยกออกไปอีกครั้งหนึ่งโดยมีพื้นฐานปรัชญาของคานต์ปรากฏในมุมมองต่าง ๆ ตามแต่นักปรัชญาแต่ละกลุ่มจะนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับปรัชญาของตน โดยนัยแล้วแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ถือว่าจิตมีบทบาทเหนือประสาทสัมผัส และกลุ่มที่เชื่อถือความรู้ตามนัยวิทยาศาสตร์ (โดยอาศัยความชัดเจนของประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส) ซึ่งดูเหมือนว่าแนวคิดทางญาณวิทยาได้กลับเข้าสู่วังวนแห่งความขัดแย้งอีกครั้ง แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่ารูปแบบความคิดทางปรัชญาจะเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไปเพียงใด ปรัชญาก็น่าจะคงไว้ซึ่งเสน่ห์แห่งการแสวงหาความจริงที่นักปรัชญาทั้งปวง รวมถึงคานต์ได้แสวงหามาตลอดระยะเวลาแห่งประวัติศาสตร์ปรัชญาและในอนาคตกาล

เอกสารอ้างอิง

- กัมพล สิริมนินท์. (ม.ป.ป.). **ญาณวิทยา**. ปัดธานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- กิริติ บุญเจือ. (2522). **สารานุกรมปรัชญา**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (2533). **ปัญหาปรัชญา**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- _____. (2545). **เริ่มรู้จักปรัชญา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี. (ม.ป.ป.). **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.
- เดียน คำดี. (2526). **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- _____. (2530). **ปัญหาปรัชญา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ธนู แก้วโอกาส. (2536). **ปรัชญาเอกตะวันตก**. กรุงเทพฯ: บางกอกบล็อก.
- บุญมี แท่นแก้ว และคณะ. (2529). **ปรัชญาเบื้องต้น (ปรัชญา 101)**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.
- พระทักษิณคณาธิกร. (2544). **ปรัชญา**. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2520). **บทบาทของเหตุผลในงานเขียนของคานต์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (สำเนา)
- สมักร บุรวาศ. (2544). **วิชาปรัชญา**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- Fuller, Gary; Stecker, Robert & Wright, John P. (2000). **John Locke: An Essay Concerning Human Understanding**. London: Routledge.
- Hartnack, Justus. (1967). **Kant's Theory of Knowledge**. Trans. by M. Holmes Harte shornt London: Macmillan.
- Harre Rom. (2001). **One Thousand Years of Philosophy: from Ramauja to Wittgenstein**. New York: Blackwell.
- Kenny, Anthony. (2000). **The Oxford History of Western Philosophy**. New York: Oxford University Press.
- Kant, Immanuel. (1978). **Immanuel Kant's Critique of Pure Reason**. Trans. by Norman Kemp Smith. London: Macmillan.
- Scruton, Roger. (1984). **A Short History of Modern Philosophy from Descartes to Wittgenstein**. London: ARK PAPERBACK.
- Shand, John. (1993). **Philosophy and Philosophers : An Introduction to Western Philosophy**. London: UCL Press.
- Yalden – Thomson, D. C. (1951). **Hume: Theory of Knowledge**. New York: Thomas Nelson and Sons.